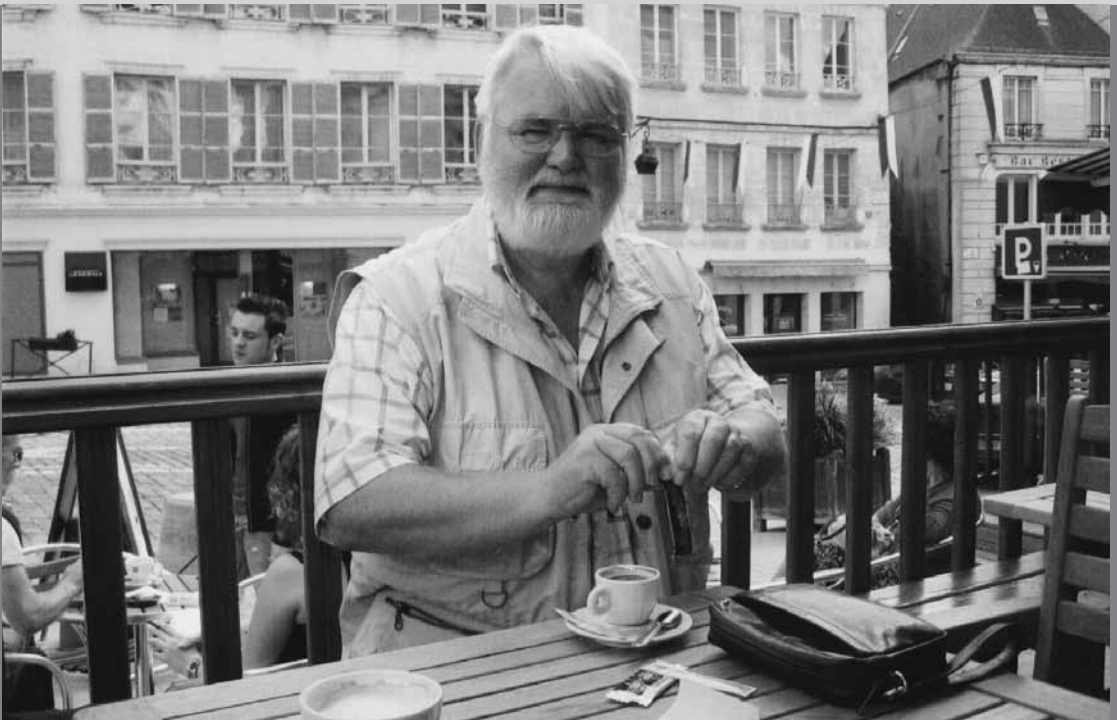

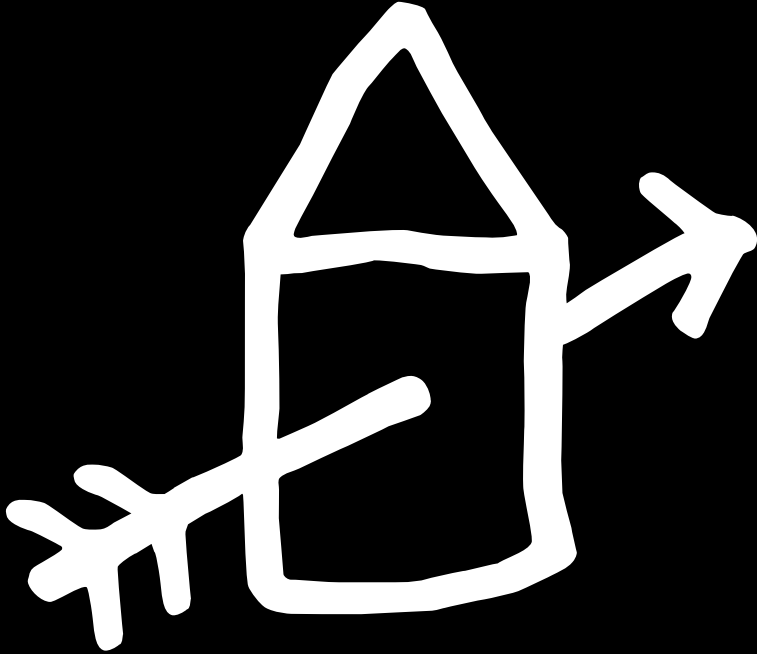
Baerne

In dit nummer o.a.:

- . In memoriam Jan van der Tol (1935-2012)
- . J.C. van Epen, Baarns architect
- . 'Fantopen' van Aad van der Poll

Tijdschrift van de Historische Kring Baerne

Hét ware huis

Van Berkum Makelaars

Van Berkum Makelaars bv | Makelaars in en taxateurs van onroerende zaken
Nieuw Baarnstraat 93 Postbus 135 3740 AC Baarn | Lid NVM Wonen - BOG
telefoon (035) 541 84 45 | info@vanberkummakelaars.nl

VAN UW VOORZITTER

Wat doe ik verkeerd dat u niet begrijpt wat ik bedoel?

Een mooie uitdrukking om duidelijk te maken dat wat we willen bereiken, niet echt van de grond komt. Dat zeg ik nu na diverse oproepen aan de leden om deel te nemen aan het bestuur of actief te worden in een van de werkgroepen of commissies van onze rijke vereniging. Het blijkt dat 'gevraagd worden' nog steeds de voorkeur heeft, jammer!

Genoeg geklaagd, handen aan de ploeg! Het jaar 2013 is alweer een volle maand op dreef en u heeft onlangs de lezing over de muisjesfabriek van De Ruijter kunnen bijwonen. Het was een volle bak in Het Brandpunt, terechte aandacht voor zo'n boeiende voordracht van voormalig directeur F. Vlek.

De mensen van de Oudheidkamer hebben gelukkig weer een mooie presentatie weten samen te stellen met de naam 'Zoals Baarn ooit was' in de vorm van historische foto's en een film. Ongetwijfeld zult u ervan gaan genieten.

Nu ligt de nieuwe Baerne voor u met een keur aan leuke artikelen. Dit keer is het blad onder leiding van Henriëtte Beuk tot stand gekomen. Ze heeft het stokje overgenomen van Cok de Zwart; wij wensen haar veel succes en plezier toe in de komende tijd. Cok, onze dank gaat naar je uit voor de vele jaren van

leiding geven aan de redactie van ons mooie tijdschrift.

Graag ook uw aandacht voor onze trouwe adverteerders. Let op, er staan twee nieuwe bedrijven bij. Boodschappen of andere inkopen doen, een huis kopen, lekker uit eten of een goed bed aanschaffen, uw zoektocht start natuurlijk met een bezoek aan deze lokale firma's.

Heeft u 21 maart a.s. al in uw agenda gereserveerd voor de Algemene Ledenvergadering van de Historische Kring Baerne? Het bestuur heet u dan van harte welkom op deze vergadering in Het Brandpunt, aanvang 20.00 uur. Schroom niet om uzelf van tevoren bij mij als kandidaat op te geven voor een van de vacante functies: secretaris of vrijwilliger in een van de werkgroepen, zoals redacteur.

André Mascini

INHOUD

In memoriam: Jan Jarig van der Tol	2
J.C. van Epen (1880-1960), Baarns architect	3
Geschenkenlijst 4e kwartaal 2012	8
Graven bij de Naald	9
'Fantopen' – De bijna vergeten lichtschilderijen van Aad v.d. Poll	11
Boekbespreking	20
Opening 'Kunst in de Kelder'	20
Het failliet van Pieter van der Vliet	21
Colofon en programma 2013	32

Voorzijde omslag: Jan Jarig van der Tol

IN MEMORIAM JAN JARIG VAN DER TOL (1935-2012)

Op 10 december jl. overleed Jan van der Tol, een zeer gewaardeerd vrijwilliger van de HKB. Jarenlang heeft hij uiterst georganiseerd en nauwgezet zorg gedragen voor het fotoarchief in de Oudheidkamer. Als voormalig IT-specialist bracht hij de kennis in voor het opzetten van de digitale Beeldbank en hij besteedde vele uren aan het scannen en optimaliseren van divers beeldmateriaal.

door: Henriëtte Beuk

Jan werd in 1935 geboren in Baarn, een jaar later vertrok het gezin naar Arnhem vanwege het werk van zijn vader bij de Handelsmaatschappij (de latere ABN). In 1944 kwam het gezin

noodgedwongen door de evacuatie terug in Baarn en woonden ze in bij grootouders op de Dalweg en de Veldheimweg.

Jan volgde het Christelijk Lyceum in Hilversum en een dagopleiding tot arbeidsanalist bij Philips in dezelfde plaats. Tijdens zijn diensttijd slaagde hij als eerste van zijn lichter voor de officiersopleiding en zo mocht Jan zelf zijn basis uitkiezen: de Lichte Luchtdeel Artillerie in Huis ter Heide, dan kon hij in het weekend op de fiets naar huis.

In 1959 trouwde hij met Riekje en samen ondernamen ze een wereldreis op de scooter. Het avontuur lokte hen dwars door Europa en het Midden-Oosten, onderweg werd geslapen bij mensen thuis, op het dak onder de sterren, en in theehuizen op bakstenen bankjes. De reis eindigde in

Australië waar Jan een baan bemachtigde bij Steelworks. De baard, die onderweg uit praktische overwegingen was blijven staan, moest er in het destijds conservatieve bedrijfsleven in Australië vanaf. Maar zodra het stel in 1963 terugkwam, werd de baard in ere hersteld om nooit meer van Jans gezicht te verdwijnen. Zijn carrière vervolgde hij bij IBM in Amsterdam, tot zijn pensioen in oktober 1990 werkte hij voor het internationale bedrijf als specialist op computersystemen voor grote organisaties als Hoogovens en ABP.

De vader van twee dochters en grootvader van vier kleinkinderen ondernam in z'n eentje regelmatig lange fietstochten door Europa (vanuit Baarn!) en hij voelde zich betrokken bij het lokale maatschappelijk leven: zo is hij onder andere griffier voor de Gereformeerde Kerk geweest en in de jaren 1990 werd hij actief voor de HKB. Zijn inzet voor de Oudheidkamer bleef voortduren tot 2010, al was dat in afnemende mate na de constatering van prostaatkanker in 2002.

De vereniging heeft een belangrijk lid verloren die zich sterk maakte voor een zorgvuldig beheer van gevoelig en uniek materiaal uit vervlogen tijden. ■

J.C. VAN EPEN (1880-1960), BAARNS ARCHITECT

In november jl. werden de leden verblijd met een interessante lezing over de landhuizen en villa's die architect J.C. van Epen in Baarn heeft mogen bouwen. Dankzij de inbreng van enkele huidige bewoners van zijn werken werden er regelmatig, vaak komische, anekdotes uitgewisseld over verbouwingen en – al dan niet stijl technisch gewenste – aanpassingen ter verhoging van het moderne woongenot. Hieronder volgt een weerslag van de lezing, zodat u op eigen houtje de nog bestaande panden in hun volle glorie kunt bewonderen.

Door: Michiel Kruidenier

Rond 1900 vestigde zich in Baarn een aantal bekende architecten. A.L. van Gendt (1835-1901) en C. Muysken (1843-1922) hadden hier vanaf respectievelijk 1884 en 1890 hun zomerverblijven, J.C. van Epen (1880-1960) en J.H.W. Leliman (1878-1921) woonden vanaf 1905 en 1916 permanent in Baarn. Al deze architecten waren, net als zovele inwoners van ons dorp, afkomstig uit Amsterdam.

Levensloop

Johannes Christiaan (Jop) van Epen was de zoon van de Amsterdamse houthandelaar Theodoor Rudolf van Epen, die rijk geworden was met de verkoop van hout voor de huizenbouw. Na de MULO ging Van Epen jr. werken in de zaak van zijn vader. Vervolgens kwam hij in dienst bij de tamelijk onbekende architect A.C. Boersma en in 1898 bij de Hilversumse architect J.W. Hanrath, die destijds in Baarn bezig was met de bouw van villa Parkwijk aan de Wilhelminalaan 3.

In 1901 vertrok Van Epen naar Parijs, waar zijn inmiddels gescheiden moeder Aletta Maria van der Meulen woonde.

Daar werkte hij bij de Nederlandse architect W.O.W. Bouwens van der Booyen en vervolgens bij de Fransman C.L. Auclair. Deze architecten waren vooral actief als landhuis- en villabouwers in de periferie van Parijs.

In 1905 vestigde Van Epen zich als zelfstandig architect in het lommerrijke Baarn, waar hij zich, net als zijn leermeesters, ging toeleggen op het ontwerpen van kleine villa's en landhuizen. Vanaf 1910 ontwierp hij ook veel voor de sociale woningbouw, met name in Amsterdam, in veelvuldige samenwerking met architect H.P. Berlage. Ook ontwierp hij enkele kantoorgebouwen, meubels en affiches. In zijn vrije tijd maakte hij, als lid van de kunstenaarsvereniging De Onafhankelijken, fantasievolle aquarellen met fabeldieren en sprookjesachtige taferelen.

In 1922 richtte Van Epen zich zelfs op de landelijke politiek. Hij stond voor de Tweede Kamerverkiezingen op de lijst van de Kunstenaarspartij, samen met onder anderen de kunstenaar J.J. Chris Lebeau en de architect J.M. van der

Mey. Alhoewel er over deze partij weinig bekend is, zou deze naar verluidt de belangenbehartiging voor kunstenaars combineren met een revolutionair-marxistische visie op de samenleving. Dit laatste valt echter te betwijfelen. Als Van Epen er inderdaad revolutionaire ideeën op na zou hebben gehouden, waarvoor overigens verder geen enkele aanwijzingen zijn, dan was zijn klantenkring (bestaande uit goeude makelaars, bankiers, advocaten en ondernemers) snel afgehaakt. Overigens behaalde de partij in 1922 maar weinig stemmen en is er daarna niets meer van vernomen.

Van Epens portfolio

De vestiging in Baarn in 1905 zou voor Van Epen een verstandige keuze blijken te zijn. Hoewel de grootste bouwhausse al achter de rug was, kon hier nog genoeg gerealiseerd worden. In de periode 1906-1932 werden in zijn woonplaats tenminste 22 villa's en landhuizen naar zijn ontwerp gebouwd en verbouwd. Naar alle waarschijnlijkheid ligt het werkelijke aantal nog veel hoger. Het archief van Van Epen wordt bewaard in het Nederlands Architectuurinstituut (NAi) te Rotterdam en bevat enkele honderden tekeningen. Van veel ontwerp tekeningen is niet bekend of ze daadwerkelijk zijn uitgevoerd en waar de betreffende huizen hebben gestaan of staan. Zijn eerste bouwwerken waren de grote villa Wilhelminahoeve (tegenwoordig 't Spijker genaamd) aan de Smutslaan 1, en het naastgelegen landhuisje Bloemhof aan de Smutslaan 3, beide

Wilhelminahoeve, Smutslaan 1 (1906)

uit 1906. Ook uit dat jaar is de verbouwing van bakkerij Roskamp aan de Eemnesserweg 112, een jaar later gevolgd door de grote villa op de hoek van de Tromplaan en de Eemweg voor de makelaar Theodore Philip Vethake. Voor de familie Zeiler, bekend van het hotel aan het Stationsplein, bouwde hij in 1916 aan de Koningsweg 50 een landhuis met garage. Al deze gebouwen vertonen opvallende overeenkomsten. De bakstenen huizen zijn sober en strak vormgegeven. Kenmerkend zijn de grote, doorschietende dakvlakken met dakkapellen en hoge schoorstenen, de driezijdige erkers, de vensterroeden en de houten luiken. Als 'handelsmerk' liet hij meestal een gekantelde vierkante tegel in een van de gevels plaatsen en voor het huis vaak een houten, witgeschilderd tuinhekje.

Uit deze periode zijn twee Baarnse werken bekend met een afwijkend karakter. Het eerste is het ontwerp voor

een feestgebouw, dat hij in 1909-1910 maakte in opdracht van de Commissie van Ingezetenen. Aan de Oranjestraat zou een groot gebouw verrijzen dat een podium in de zaal bevatte plus 270 zitplaatsen, kleedkamers, toiletten, vestiaires en een conciërgewoning. Van Epen tekende twee varianten, allebei met een classicistisch vormgegeven uiterlijk, compleet met zuilen. Overigens, en dit is misschien maar goed ook, werd geen van de beide ontwerpen uitgevoerd wegens gebrek aan geld. Wel werd een van de schetsen in 1911 tentoongesteld op de Exposition Internationale des Beaux-Arts in Rome.

Het andere afwijkende ontwerp uit deze periode werd wel uitgevoerd. Het gaat om landhuis Den Heul aan de Waldeck Pyrmontlaan 22, dat hij 1911 ontwierp in opdracht van Hermanus Wesselius jr. In tegenstelling tot de meeste compacte en nagenoeg vierkante landhuizen van Van Epen is Den Heul juist langgerekt. De voorgevel wordt deels bekroond

Den Heul, Waldeck Pyrmontlaan 22 (1911)

De Lijsterbes, Wilhelminalaan 1 (1907)

door gebogen daken en er zijn een zonnwijzer en een klokkentorentje met een windvaan aangebracht. Wat verder opvalt is de enorme 'muziekkamer' van 60 m², die aan de achterzijde van het woongedeelte was aangebouwd.

Eigen huis

Ook voor zichzelf bouwde Van Epen een landhuis. In 1907 trouwde hij met Elisabeth Ferwerda en liet hij voor hen samen, praktisch naast villa Parkwijk van Hanrath, aan de Wilhelminalaan 1 het huis De Lijsterbes bouwen, later De Vlierstruik genaamd. Het huis oogt wat hoger dan zijn eerdere ontwerpen, maar heeft verder dezelfde kenmerken, zoals de driezijdige erker, de houten luiken en de gekantelde, vierkante tegel in de gevel. Opvallend zijn de twee vensters op de hoek aan de voorzijde, waarachter zich een relatief grote hal bevindt.

Van Epen plaatste binnen, onder deze vensters, een hoekbank, waarop het bezoek even kon plaatsnemen.

Het 'handelsmerk' van Van Epen, De Lijsterbes

Na de geboorte van drie zoons, één in 1907 en een tweeling in 1909, werd het huis te klein en bouwde hij vlakbij zijn oude huis in 1912 aan de Ringlaan 1 De Lijsterbes II, tegenwoordig De Kajuit geheten. Dit huis lijkt op het eerste gezicht niet veel groter dan de eerste woning, misschien zelfs wel kleiner, maar dit is gezichtsbedrog. Wanneer men om het huis heen zou lopen, blijkt het een stuk langer dan gedacht. [Wat opvalt] Aan de achterzijde springt de enorme driehoekige erker van twee verdiepingen in het oog, die het huis bijna een fortachtig uiterlijk geeft.

Toch heeft Van Epen ook hier niet lang gewoond. In 1916 vertrok hij met zijn gezin naar Hilversum. Hier werd een derde nieuw huis, villa 't Steen, gebouwd. Deze woning, helaas afgebroken in 1975, had een plat dak, in tegenstelling tot zijn andere creaties. Ook door het ontbreken van landelijke kenmerken, zoals de erkers en de houten luiken, had

deze villa een meer stedelijk karakter.

In de jaren 1920 veranderde Van Epens manier van bouwen wederom. In 1924 scheidde hij van zijn vrouw en liet hij voor zichzelf een nieuw huis in Hilversum bouwen, genaamd De Mijlpaal. Het huis kreeg een enorme rieten kap, groter en hoger dan het onderliggende bakstenen gedeelte. Dergelijke rieten kappen paste Van Epen vervolgens vaker toe. In 1926 ontwierp hij voor het echtpaar Zweerts in Baarn een nieuwe villa op de plaats van hun bestaande huis Holland House, aan de Luitenant-Generaal van Heutszlaan 6. Hij had deze oude villa uit 1883 tien jaar eerder al eens uitgebreid met een aantal erkers.

Van Epen creëerde voor het echtpaar twee versies. Bij beide versies zou het huis grote, met riet gedekte kappen krijgen, waardoor het meer weg had van een boerderij dan van een landhuis. Overigens zou geen van beide versies worden uitgevoerd, het bestaande Holland House werd wel aan de achterzijde naar zijn idee verder uitgebreid.

Latere ontwerpen

In 1926 diende Van Epen enkele ontwerpen met rietgedekte kappen in voor de bouw van enkele landhuisjes 'niet meer kostende dan zes duizend gulden' in het voormalige Pekingbos, in het kader van een prijsvraag van de Bouwen Handelsmaatschappij Vriessenburg III. In totaal waren er voor deze prijsvraag door verschillende architecten 127 ontwerpen ingezonden, waarvan er vijftien werden geselecteerd voor re-

De Lijsterbes II, Ringlaan 1 (1912)

alisatie. Twee van de vijftien winnende ontwerpen waren gemaakt door Van Epen. Vanwege het faillissement van de opdrachtgever werd van de vijftien ontwerpen er maar één uitgevoerd: het landhuis van de Groningse architect S.J. Bouma aan de Vondellaan 55.

Hernieuwde belangstelling

Het laatste werk van Van Epen dat in Baarn werd uitgevoerd was het landhuis De Vinkenslag aan de Jacob van Lenneplaan 41 uit 1931-1932. Dit huis wijkt met zijn forse, met hout beklede steekkap sterk af van zijn vroegere werk.

Het is in de loop der tijd echter zo vaak verbouwd en uitgebreid, dat het oorspronkelijke ontwerp nauwelijks meer herkenbaar is. Overigens bracht de crisis in de jaren 1930 veel architecten in de problemen. Ook de opdrachten voor Van Epen liepen terug. Hij ontwierp nog enkele landhuizen in Hilversum, Laren en Soest, totdat in 1940 de oorlog uitbrak en de bouwproductie nagenoeg stil kwam te liggen. Na 1945, Van Epen was toen 65 jaar, was zijn rol als architect praktisch uitgespeeld. Hij stierf op 28 december 1960 in Hilversum. Nadat zijn werk in de daarop volgende decennia langzaam in de vergetelheid was geraakt, nam de waardering voor Van Epen's stijl in de jaren 1990 weer toe. Tegenwoordig heeft een groot aantal van zijn Baarnse villa's en landhuizen de status van gemeentelijk monument verkregen. ■

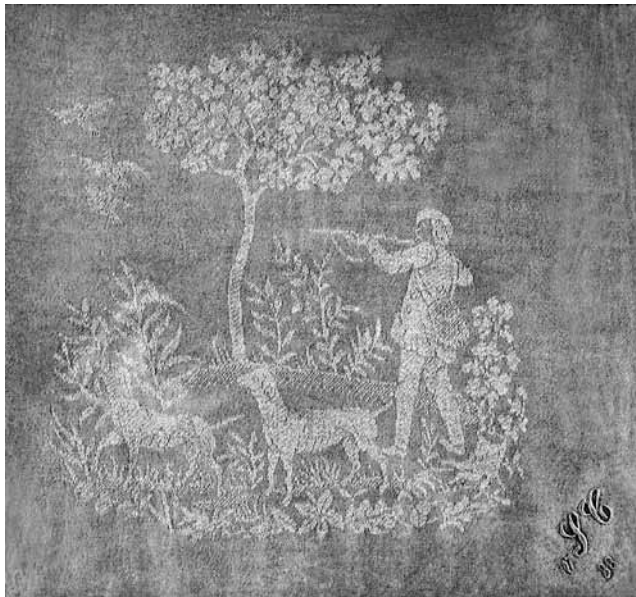
Michiel Kruidenier is architectuurhistoricus en eigenaar van een architectonisch onderzoeksbureau (www.onderstesteen.com). In 1999 is een monografie over Van Epen verschenen, het boek is voor € 13,- (verzendkosten niet inbegrepen), te bestellen bij www.bonas.nl.

OPROEP

Wie heeft er nog herinneringen aan de jeugd van Willem-Alexander in Baarn? De redactie zou graag persoonlijke anekdotes willen verzamelen voor een artikel in de volgende Baerne. U kunt uw verhaal sturen naar Postbus 326, 3740 AH BAARN of naar redactie@historischekringbaerne.nl.

GESCHENKENLIJST 4^e KWARTAAL 2012

De Oudheidkamer is onlangs weer een groot aantal schatten rijker geworden dankzij gulle giften van particulieren en historische kringen. In totaal werden 47 nieuwe aanwinsten genoteerd: variërend van huysgerei, militaria, tot 28 stuks damasten tafellinnen, voorzien van de initialen van een voormalige eigenaar van Huize Peking.

Tafelkleed Peking met initialen van de eigenaar G.H. van Senden en ingeweven jachttafereel

OPSTELLING 'DRAKENSTEYN' IN DE BIBLIOTHEEK

Inspeland op de recente aankondiging van Koningin Beatrix dat zij dit jaar op 30 april afstand neemt van de troon, is er bliksemsnel door vrijwilligers van de Oudheidkamer een speciale opstelling ingericht over Kasteel Drakensteyn. Vanwege de expositie 'Kunst in de Kelder' moest worden uitgeweken naar een an-

dere locatie en Bibliotheek Eemland Baarn stelde gastvrij ruimte beschikbaar op de begane grond. Hier hangen wissellijsten met foto's en aanvullende historische informatie, en er staan twee vitrines met voorwerpen die Drakensteyn betreffen. Te bezichtigen tijdens de openingstijden van de bibliotheek in de Hoofdstraat.

GRAVEN BIJ DE NAALD

Begin oktober 2012 kreeg de Archeologische Werkgroep (ARWE) de vraag van de heer Rinse Stel uit Amersfoort of we op de hoogte waren van een groot aantal graven in de weilanden bij de Naald. En zo ja, of we er dan iets meer over konden vertellen. Bijgevoegd was een satellietfoto van de betreffende weilanden waarop inderdaad een flink aantal vreemde figuren voorkwam. Onderstaand volgen de bevindingen van de werkgroep.

Door: Jan van der Laan, coördinator ARWE

Hoewel we er in eerste instantie geen verklaring voor hadden was het ons door een aantal oorzaken wel duidelijk dat het geen graven konden zijn. Op oude kerkhoven zien we soms dat de graven van de christenen in dezelfde richting liggen, namelijk met de voeten naar het oosten.

Op de Dag der Opstanding zou dan het gezicht van de overledenen ook naar het oosten gericht zijn, de windrichting waarvanuit men de Verlosser verwacht. Bij de 'graven' op de luchtfoto is echter duidelijk te zien dat ze in verschillende richtingen wijzen, terwijl ook het for-

De sporen ten noorden van de Naald (Google Earth)

maat van de 'graven' afwijkend is. Als we de maat van die laatste rustplaatsen namelijk vergelijken met de schaduw van de 37 m hoge Naald van Waterloo moeten ze gigantisch van afmeting zijn. Na het vernemen van bovenstaande reactie van de werkgroep stuurde de heer Stel een foto van graven in Denemarken, waarbij het hoofd van de overledenen in een soort van uitsparing lag. Ook in Frankrijk zijn dergelijke graven bekend, maar hier zou het hoofd in een ronde uitsparing hebben gelegen. Doordat de lengtematen van de sporen niet overeen

Een graf met uitsparing voor het hoofd

kwamen met die van de bij ons bekende type graven of andere archeologische overblijfselen, moest de oplossing volgens ons niet op archeologisch gebied worden gezocht.

Om uitsluitel te krijgen werd contact gezocht met de eigenaar van Manege Zonneveld aan de overzijde van de Torenlaan. Wat blijkt, ze hadden destijds koeien die tot laat in het jaar in de wei bleven staan. Om ze bij te voeren was een hooiruif op een boerenwagen geplaatst. De koeien liepen zowel om de wagen als de dissel heen, waarbij de bodem onder de wagen en dissel dus niet beroerd werd. In april 2008 waren zowel de koeien als de betreffende wagen naar de boerderij gehaald en konden de 'graven' ongestoord vanuit een satelliet gefotografeerd worden.

Geen eeuwenoude graven bij de Naald dus, maar het leverde wel een mooie speurtocht op naar de herkomst van de opvallende figuren in de wei. ■

Met dank aan de heer R. Stel.

Fotoverantwoording

Archeologische en Bouwhistorische Kroniek van de Gemeente Utrecht 1989, Stichting Publicaties Oud-Utrecht, Utrecht (1989).

'FANTOPEN' - DE BIJNA VERGETEN LICHTSCHILDERINGEN VAN DE BAARNSE FOTOGRAAF AAD VAN DE POLL

'Mijn fantopen zie ik als voortbrengselen met artistieke waarde.'¹

In de nazomer van 1974, de Vereniging van Beeldende Kunstenaars (VBK) te Baarn was amper opgericht, toonde de Baarnse fotograaf Aad van de Poll belangstelling voor het lidmaatschap van deze vereniging. Schrijver dezes was destijds secretaris/penningmeester van de VBK en bezocht hem voor het bekijken van zijn werk; er was immers door de vereniging een soort, in feite weinig voorstellende, ballotage ingesteld. Vanzelfsprekend was er geen enkele reden zijn bijzondere kunst, namelijk de lichtschilderingen, te weigeren. Dat zijn lidmaatschap van de kunstenaarsvereniging van korte duur was en hij slechts eenmaal deelnam aan een groepstentoonstelling van de vereniging, lag niet aan de kwaliteit van de fantopen, zoals Van de Poll zijn lichtschilderingen noemde, maar aan het toenmalige kunstklimaat in Baarn.

Door: Gerard Brouwer

Aad van de Poll (roepnaam 'Broertje') werd op 30 juli 1914 geboren te Apeldoorn als jongste zoon in het gezin met vier kinderen van notaris Van de Poll. Wegens een tbc-kuur van twee van zijn oudere broers is het gezin op een gegeven moment zonder vader afgereisd naar Davos (Zwitserland), waar zijn moeder, Ada van Blommestein, kennis maakte met de Zwitserse expressionistische schilder Philipp Bauknecht (Barcelona 1884 - Davos 1933) tijdens de opening van een tentoonstelling.² Uit deze nieuwe relatie werd Aad's halfbroer Erik Adelbert Bauknecht (Davos 1929 - Amsterdam 1993) geboren, die ook kunstschilder werd.

Of de scheiding tussen zijn ouders vóór of tijdens deze periode in Zwitserland is opgetreden, is niet bekend, maar de notaris hertrouwde op 8 november 1916. Aads moe-

der hertrouwde in 1925 met Bauknecht en zij hebben tot diens dood in Zwitserland gewoond. Aad van de Poll heeft enige tijd in Zwitserland doorgebracht, maar hij heeft ook een tijdlang bij zijn jongere (half) broer Erik in Nederland gewoond.

Naar Baarn

Na de dood van Philipp Bauknecht keerde het gezin in juni 1934 terug naar Nederland en kocht moeder Ada het huis Leestraat 7 in Baarn. Het werk van haar overleden man kreeg een plaats op de zolder van deze villa. Met een kleine tentoonstelling in Het Baarnsch Lyceum probeerde zij – onbekend als zij was met de Nederlandse kunstwereld – in 1936 haar mans werk onder de aandacht te brengen, overigens zonder veel succes.³

Aad van de Poll ging naar Het Baarnsch

Lyceum en sloot zijn schoolstudie (onbekend in welke richting) met goed gevolg af. Hij volgde lessen aan de Fotovakschool en liep stage, en dat beviel zodanig dat hij besloot als freelance fotograaf verder te gaan om zo voor het dagelijks brood te kunnen zorgen. Vervolgens heeft hij zich toegelegd op de toeristische fotografie. Hij had zijn atelier en donkere kamer op zolder in de Leestraat. Van de Poll heeft heel Nederland doorkruist om foto's te maken van kastelen, gemeentehuizen, straatbeelden en folklore in de ruimste zin van het woord. In het begin op een racefiets, daar-

na op de brommer, later op de scooter, en tenslotte met een kleine auto, omdat die de meeste bewegingsvrijheid en actieradius gaf. Zijn vakfoto's – gemaakt met een Zenza Bronica en twee dubbellens Rolleiflexen – zijn herkenbaar aan een bijzonder gevoel voor ruimte, vlakverdeling en perspectief.

De reproductierechten op zijn werk zijn onder andere gekocht door de *NS*, *AVRO* en *ANWB*, voor illustraties in verschillende bladen en kalenders. Van de Poll heeft hiervan redelijk kunnen leven en van zijn vrijheid kunnen genieten. Hij speelde niet

Een van de fantopen

onverdienselijk piano en viool; het maken van muziek met anderen bracht hem altijd erg veel plezier. Aad was een levensgenieter: 'Mijn vader heeft best moeilijke tijden gehad, maar een tartaartje voor z'n schildpadjes en voor zichzelf een boterham met gebakken ei had prioriteit boven zijn eigen behoeften en wensen,' vertelde zijn zoon Peter onlangs.

Fantopen

Het zal begin jaren 1950 zijn geweest dat Van de Poll bijzondere interesse kreeg in het componeren met licht en chemicaliën, en hij begon hiermee te experimenteren. Waarom hij het 'schilderen met licht' noemde, ligt eigenlijk voor de hand, gezien het feit dat in zijn familie en kennisgeving vele kunstschilders voorkwamen en hij geen verf gebruikte.

Zijn stiefvader (Philipp Bauknecht), halfbroer (Erik Bauknecht) en enkelen van zijn kennissen, zoals Jaap de Ruig en Wim Wijnman uit Soest, hadden van het schilderen hun beroep gemaakt. Dat zal zeker een reden voor zijn ambities zijn geweest. Hij heeft zich ook altijd kunstenaar gevoeld. Maar hij hoorde nergens bij, doordat hij niet op de traditionele manier schilderde, vandaar zijn oplossing om met licht de fantopen – de optische fantomen – te gaan maken.

'Ik gebruik een lichtpenseel, dus een heel fijn lichtbundeltje. Het is fotografie zonder camera. De kleuren verkrijg ik door chemische omkleuring.'⁴

Aad van de Poll moest opboksen tegen de mening dat fotograferen eigenlijk iedereen gegeven was; je hoefde maar op een knop-

je te drukken. Subsidie voor deze kunstvorm was al helemaal niet aan de orde, zelfs geen tegemoetkoming in de materiaalkosten. In de vele jaren die volgden heeft hij dit proces weten te verbeteren en is uiteindelijk gekomen tot het schilderen met licht op linnen. Hij heeft een aantal exposities gehouden, onder meer in De Bijenkorf, en kreeg ook erkenning via een aantal artikelen in het vakblad *Foto*.

'Over het hoe van zijn fantopen kan hij nog niet veel zeggen: 'Dat geheim bewaar ik voorlopig nog even. Daarvoor hebben ze mij teveel werk gekost. Want denk niet dat ze eventjes op een vrije avond worden gemaakt. De meeste zijn het resultaat van maanden en maanden hard zwoegen. [...] Mijn fantopen zijn uniek, letterlijk: ze zijn

De fotograaf met zijn werk

alle unikaten, een tweede afbeelding van één fantoop maken, gaat niet.⁵

Een fantoop was geen klein kunstwerk, integendeel. Van de circa vijftig, die Van de Poll van 1960 tot 1972 schilderde, waren er weinig onder het formaat 24 x 30 cm; de meeste waren 40 x 50 cm, of zelfs groter. Tot een echte doorbraak heeft het echter nooit geleid, waardoor na zijn overlijden op 8 mei 1980 te Baarn, zoon Peter de donkere kamer en alle ingenieuze installaties heeft ontmanteld (overeenkomstig Aads laatste wens). Wat rest zijn de negatieven en een aantal complete werken. Mogelijk dat vandaag de dag, met behulp van laser en digitale technieken een vergelijkbaar resultaat te behalen is, maar in zijn tijd was het baanbrekend werk en hoogstwaarschijnlijk uniek in zijn soort. Van de Poll is er jaren mee bezig geweest, vaak tot diep in de nacht, maar het gebrek aan financiële steun heeft hem altijd dwars gezeten.

Tentoonstellingen

Al was, zoals gezegd, een echte doorbraak niet voor de fantopen weggelegd, Van de Poll kon toch enkele malen zijn lichtschilderingen aan het publiek tonen. De Bijenkorf in Amsterdam stelde ruimte beschikbaar voor het exposeren van de lichtschilderingen van 15 december 1959 tot 15 januari 1960. Zowel *Het Parool* als *Het Vrije Volk* besteedde hieraan aandacht, een catalogus verscheen echter niet. In Baarn waren de lichtschilderingen te zien in de Astroschool. 'Kunst op school,' aldus de *Baarnsche Courant* op 23 december 1974. Het was de eerste tentoonstelling van de Vereniging van Beeldende Kunstenaars te

Baarn (de eerste – en tevens de laatste – waaraan Van de Poll deelnam), die door wethouder Fine de Leeuw-Mertens werd geopend. Er namen vijftien kunstenaars met in totaal 54 werken aan deel. Van de Poll toonde drie fantopen, namelijk 'Dumdum' (een voorstudie), 'De drie vazen' en 'La colère rouge'. De prijzen logen er niet om, begrijpelijk, wanneer men zich realiseerde hoeveel tijd in het lichtschilderen werd gestoken. Er kwamen echter geen kopers af op deze fantopen.

Belangrijk was de tentoonstelling in 1975 in 't Gooiers Erf in Hilversum waar Van de Poll gedurende de maand januari zijn

Een van de fantopen

<u>FANTOPEN</u>	
van	
Aad van de Poll, Leestraat 7 te Baarn	
van 2 januari 1975 t/m 30 januari 1975	
in het "Gooiers Erf" te Hilversum.	
1. masqué	f. 900,--
3. naturaat	" 1.500,--
5. drie vazen	" 2.100,--
6. amphora	" 600,--
8. petrolamp	" 1.200,--
11. vlindersen	" 900,--
12. o, zo traag	" 1.600,--
13. high-down	" 1.500,--
14. de vogels	" 1.750,--
15. steil	" 1.200,--
18. yacht	" 1.400,--
19. kurasserie	" 600,--
21. zweefrelief	" 450,--
22. poisson empoisonnée	" 2.250,--
23. young couple	" 2.500,--
24. kernreactie	" 2.750,--
26. ithaca	" 1.250,--
28. zeepaardje	" 1.500,--
29. spiegelkje	" 1.500,--
30. wanhoop	" 2.250,--
31. rosé-roes	" 2.000,--
32. floret	" 2.000,--
33. futurum magnum	" 2.500,--
35. fairy tales	" 2.250,--

Catalogus van de tentoonstelling in "t Gooiers Erf" (1975)

fantopen toonde. 'Steeds meer erkenning voor 'lichtschilder' Aad van de Poll,' kopte de *Baarnsche Courant* op 31 december 1974. Dat was vriendelijk, maar enigszins voorbarig, want daarna bleven de fantopen helaas buiten het gezichtsveld van het publiek. Wel werden in die tijd door het Prentenkabinet van de Rijksuniversiteit Leiden drie werken aangekocht.

Vriendelijk was in bovengenoemd artikel ook de poging van de redactie om Van de Polls werk te promoten. De krant schreef namelijk: 'Heel misschien zullen

zijn droomfiguren ooit nog eens op grote schaal verspreid gaan worden. Zijn fantopen lenen zich namelijk buitengewoon voor posters en wellicht worden kunstenaar en fabrikant het binnenkort eens over een serie reproducties van deze sfeervolle platen, die dan in menige kamer aan het werk van deze Baarnaar een grote bekendheid zullen geven.' ■

Veel dank ben ik verschuldigd aan Aad van de Polls zoon Peter, die mij met tekst en foto's op bijzondere en uitgebreide wijze heeft geholpen. Via Groenegraf.nl, waarop recent toeristische foto's van Aad van de Poll te zien waren, en dankzij de bemiddeling van Eric van den Ent kwam het contact met Peter van de Poll tot stand.

Bronnen

Vakblad *Foto*, februari 1972 en april 1975

Catalogus van de tentoonstelling in de Astro-school, Baarn, december 1974

Baarnsche Courant, 16-01-1974, 18-12-1974, 20-12-1974, 23-12-1974, 31-12-1974 en 6-01-1975

Gooi- en Eembode, 9 januari 1975

Gooi- en Eemlander, 30-12-1974

Philipp Bauknecht expressionist in Davos 1884-1933, samenstelling en redactie: drs Gioia Smid, Uitgeverij Thoth, Bussum (2002).

Noten

1 *Foto*, februari 1972, p. 36 e.v.

2 *Philipp Bauknecht expressionist in Davos 1884-1933*, p. 36.

3 *Philipp Bauknecht expressionist in Davos 1884-1933*, p. 45.

4 *Foto*, februari 1972, p. 36 e.v.

5 *Foto*, februari 1972, p. 36 e.v.

Eemnesserweg 12, postbus 97, 3740 AB Baarn
Telefoon: (035) 541 33 21, telefax (035) 541 81 53
E-mail: info@debaarnsenotarissen.nl

ingepast

Communicatie

- Helpt ondernemers professioneel en positief in de publiciteit te komen
- Ondersteunt organisaties in het verbeteren van de samenwerking
- Versterkt het contact tussen bewonersgroepen en instanties

Inge Pastoor
communicatieadviseur en projectleider

- www.ingepast.nl
- mail@ingepast.nl
- 06 - 55 70 25 91
- Twitter @IngePastoor

Uw oude of nieuwe huis meesterlijk geschilderd?

SCHILDERSBEDRIJF

u.d. Horst

CANTONLAAN 1 - 3742 CH BAARN
TEL. (035) 542 28 93 - FAX (035) 543 02 58

Voor Baarn en omstreken van oudsher bekend

Welkom bij Eethuys-Cafe "De Generaal"

Eethuys-Cafe "De Generaal" is gesitueerd in het stijlvolle monumentale pand uit 1870 dat in haar oorspronkelijke functie jarenlang dienst heeft gedaan als station Baarn, inclusief wachtkamer voor de Koninklijke familie. Het restaurant grenst aan het populaire wandel- en fietsgebied het Baarnsche Bos en is gemakkelijk bereikbaar met de trein of de auto (parkeren gratis).

Dagelijks geopend

Eethuys-Cafe "De Generaal" is dagelijks geopend vanaf 10:00 uur. De keuken is vanaf 12:00 uur geopend, waarna het ook mogelijk is om uit de zeer gevarieerde menukaart te bestellen.

Groot terras

Het restaurant beschikt over twee ruime zalen en een groot terras. In de zomer is het mogelijk, zolang het weer het toelaat, om buiten te dineren. Reserveren is niet noodzakelijk maar wordt echter wel aangeraden.

Wij staan u gaarne telefonisch te woord voor verdere vragen of reserveringen Eethuys-Cafe "De Generaal", Lt. Generaal van Heutszlaan 5, 3743 JL Baarn - Tel: (035) 5421784.

APOTHEEK JULIUS

Sinds 1886

M.A. Smulders - de Jong apotheker

UW GENEESMIDDEL ONZE ZORG

Laanstraat 26, 3743 BG Baarn

Telefoon (035) 5412432

Fax (035) 5421021

E-mail apotheekjulius@ezorg.nl

www.apotheekjulius.nl

AL 35 JAAR STERK IN:

- TAPIJT
- LAMINAAT
- GORDIJNEN
- VITRAGE
- RAAMDECORATIE
- MEUBELSTOFFERING
- BEDDEN
- BOXSPRINGS
- DEKBEDDEN EN
KUSSENS
- BEDTEXTIEL

VAKKUNDIG,
ERVARING, SERVICE EN
EEN DESKUNDIG
ADVIES

DE WOON- EN SLAAPSPECIALIST VAN BAARN E.O.

jan buis

NIEUWSTRAAT 24-27, 3743 BK BAARN

WONEN: TEL. 035-5412600

SLAPEN: TEL. 035-5413076

juwelier
van doorm

Al vier generaties liefde voor 't vak.

Brinkstraat 14-16 3741 AN Baarn Tel: 035-5413107
info@juweliervandoorm.nl www.juweliervandoorm.nl

GALERIE-INLIJSTATELIER DE ZOETE INVAL

- * litho's – zeefdrukken – etsen - gravures en foto's van Oud Baarn.
- * keus uit meer dan 100 diverse houten lijsten
- * facetspiegels in vele maten met een lijst die U zelf uitzoekt
- * passe-partouts in alle maten en kleuren
- * ook rond en ovaal en meerdere uitsnijdingen

Pr. Marielaan 21 Baarn. 035-5412781

open: woensdag tot en met zaterdag doorlopend van 11.00-16.00 uur

www.galeriedezoeteinval.nl

BOEKBESPREKING AMERSFOORT EN EEM: OPSTELLEN VAN WULFRED HOFLAND

Auteur Wulfred Hofland is een amateur - in de ware zin des woords - van lokale historie. Zijn speurzijn en eigen gedachtegangen over de geschiedenis van Amersfoort en omgeving ver-

hinderden aansluiting bij plaatselijke instituten. Dat was een van de redenen om bij

het bereiken van zijn 65ste levensjaar een boek samen te stellen met artikelen die hij eerder in de *Stad Amersfoort* in de serie Eemsfort heeft kunnen plaatsen.

Het 76 pagina's tellende boekje is een aanrader voor iedereen die geïnteresseerd is in de historie rondom de Eem. Hofland zoekt verklaringen voor de herkomst van namen in de aangrenzende polders (Zuidwend, Raboes, Amer) en stelt vastgeroeste theorieën van experts aan de kaak, op basis van diepgravend onderzoek. ■

Prijs: € 15, verzendkosten inbegrepen.

Verkrijgbaar via: whofland@xs4all.nl

OPENING EXPOSITIE 'KUNST IN DE KELDER'

Zaterdag 19 januari jl. waren er vele belangstellenden aanwezig in de Oudheidkamer voor het officiële startsein voor de expositie 'Kunst in de Kelder', verricht door wethouder J. Baerends. Tot medio mei kunt u onder de Baarnse Bibliotheek genieten van de kleurrijke olieverfschilderij van Corrie Seleski-Birkhoff (geb. 1939), de geabstraheerde beelden in hout en steen van Winnifred Mulders (geb. 1945), en enkele aquarellen van Gerard de Vries (1919-2005), allen afkomstig uit Baarn. Er draait een diapresentatie met portretten van De Vries. Mocht u zichzelf of iemand anders herkennen, dan valt

het betreffende schilderij gratis af te halen bij de Oudheidkamer.

De wethouder refereerde in zijn toespraak aan het initiatief van onze vereniging om de schilderijen in haar depot voor de toekomst in goede conditie te brengen en te houden. De gemeente heeft hiervoor financiële middelen beschikbaar gesteld. ■

HET FAILLIET VAN PIETER VAN DER VLIET

In de Baerne van maart 2010 verscheen een artikel over de opdrachtgever voor de bouw van het huidige Kasteel de Hoge Vuursche aan de Hilversumsestraatweg. Daarin werd aangestipt dat de eerste echtgenote van J.A.L. van den Bosch een Rutgers van Rozenburg was, wier familie de bossen aan weerszijden van de weg minstens twee generaties in bezit had gehad en daar in de loop der tijd twee residenties had bewoond, voorgangers van het huidige Kasteel. Van die buitenplaatsen is de bouwgeschiedenis echter in nevelen gehuld.

Een nieuwe impuls om het onderzoek naar deze voormalige buitens te hervatten kwam door een veiling in de USA. De jongste dochter van Van den Bosch was in 2005 overleden en de erven van haar tweede echtgenoot, Hall Clagett (1913-2010) hadden haar boedel naar Alex Coopers Auctioneers in Maryland gebracht. Jan Dijkstra, aldaar woonachtig, had januari 2011 enkele kavels gekocht, ging online op zoek naar hun achtergrond en kwam via de publicatie van *Torens van Baarn* (2010) in contact met de schrijfster van dit artikel.

Door: Henriëtte Beuk

Twee buitens op de Hoge Vuursche

Volgens gemeentesecretaris D'Aulnis de Bourouill¹ kocht Louis Rutgers van Rozenburg de buitenplaats Hooge Vuursche in 1795 van ene Pieter van Vliet. In 1815 zou het zijn afgebroken wegens een financiële tegenvaller voor assuradeur Rutgers.

Over het bouwjaar van de daaropvolgende buitenplaats (HV-II) tasten we in het duister. Het pand lag prominent in een schuine hoek vlak aan de weg. Het is rond 1912 gesloopt vanwege de oplevering van een nieuw landhuis (HV-III) aan de overzijde; het gezin Van den Bosch had het oude pand niet meer nodig en het was wellicht een doorn in het oog, pal in het zicht vanuit de nieuwe residentie naar de straatweg toe.

Hoge Vuursche I – E.A. Hilverdink

Een aanschaf van Jan Dijkstra betreft een schilderij van het allereerste landhuis (HV-I) door Eduard Alexander Hilverdink (1846-1891). Het is gesigineerd met het jaartal 1867 en dat jaartal is opmerkelijk, want het afgebeelde landhuis was toch al gesloopt in 1815? Het schilderij vertoont echter grote overeenkomsten met een aquarel van Van der Wall die het pand al 80 jaar eerder had vastgelegd. Waarom en van wie had Hilverdink opdracht gekregen om een verdwenen huis te vereeuwigen?²

Louis Henri, de zoon van eerste eigenaar Louis Rutgers, overleed in 1869 en zou nog in aanmerking kunnen komen als opdrachtgever van het schilderij van Hilverdink. Zoals het vaker voorkwam in

Olieverfschilderij van E.A. Hilverdink (1867)

bemiddelde families, wilden ook leden van de wijdvertakte familie Rutgers de voorouderlijke portretten aan de wand en werden deze regelmatig gekopieerd. Misschien zat dit schilderij daar ook bij. Jeanne Frédérique van den Bosch (1913-2005) had het schilderij van Hilverdink in haar bezit. Had haar vader het geerfd van zijn eerste echtgenote? Had Hilverdink de opdracht gekregen van grootvader, Louis Daniël Rutgers? Of kon er nog een andere opdrachtgever zijn? Een bezoek aan het kadaster leidde tot een derde kandidaat: het perceel met het eerste landhuis (HV-I) was in

1864 met het overlijden van de douairière Huijdecoper-Tets in het bezit gekomen van mr. Simeon Petrus baron Van Heemstra.³ Hij verkocht het noordelijke gedeelte van de Hooge Vuursche aan Louis Daniel Rutgers van Rozenburg in 1869. Maar hiermee is de opdrachtgever voor het schilderij en de kwestie van een weergave 'naar het leven' of 'naar de herinnering' van HV-I door Hilverdink nog niet bepaald.⁴

Eigenaren van de Hoge Vuursche

Nader onderzoek in de protocollen van Gerecht De Vuursche resulteerde in het

bewijs dat in 1797 Pieter van der Vliet, uit naam van zijn echtgenote, het uitgestrekte landgoed Hooge Vuursche met onder andere een *een nieuw getimmert Huys met twee vleugels, waarvan de ene geappropriëerd is tot een tuynmanswoning, broederij en koeij- en paardenstal, een schaaphok en loots en de andere tot ruym koetshuis en stallinghe voor veertien paarden* als onderpand laat dienen voor een lening van 16.000 carolinische guldens in een plechtbrief aan Jacob Albert Lodewijk Carel baron van Nagell van Wisch, heer van Rijnenburg (bij Nieuwegein).⁵ Terugbladerend in de protocollen blijkt Pieter van der Vliet in 1784 eigenaar geworden van een uitgestrekt landgoed met enkele hofsteden tussen de dorpskern van de Vuursche en de buitenplaats Hooge Vuursche, en met landerijen en hofsteden die ten noorden van de buitenplaats strekken. In 1789 liet hij twee daggelderswoningen onder één dak bouwen aan de laan komende van de dorpskern en één dito aan de Hilversumsche Weg. Na vijftien jaar ingaande Pasen 1789 zouden deze woningen ieder op 1 gulden en 10 stuivers aan haardstedegeld worden gesteld.⁶

Een eerste indicatie dat Pieter stilletjes in een moeras van financiële problemen aan het wegzakken was, is misschien de verkoop van de *huysinge, hoff en hofsteede Craalo*, groot 70 mergen aan buurman Coert Simon Sander, heer van Drakestein, in augustus 1790. Daarentegen verschaft hij zich net zo makkelijk in hetzelfde jaar voor *f* 2.000

een heideveld van 50 morgen genaamd Kraakhorst⁷, gelegen aan de Hooge Vuursche op de noord-noordwestelijke grens van zijn buitenplaats. Ook koopt hij in 1792 nog de Pisheuvel (later de Kaap genoemd), *een huysinge met hoff en hofsteede, bergen, schuur, schapenhok* en circa 32 morgen land.

Toch gaat het mis in 1798 als blijkt dat Van der Vliet zijn aflossingsverplichting aan baron Van Nagell niet kan nakomen en het enorme landgoed verkocht wordt aan Louis Rutgers, met dien verstande dat de koopsom van *f* 16.000 dient om de plechtbrief aan Van Nagell in te lossen. In 1801 verleent Van der Vliet wederom volle en vrije eigendom aan Rutgers over de hofsteden De Zeven Linden en De Stulp met bijbehorende landerijen. Steekt Louis soms geloofsen stadsgenoot Pieter van der Vliet een helpende hand toe?⁸ Of is er meer aan de hand?

Emporium Van der Vliet

Wie is de man die vermoedelijk aan Van der Wall in 1787 de opdracht gaf vijf scènes op de buitenplaats de Hooge Vuursche te schilderen? Pieter van der Vliet is in eerste instantie een moeilijke te vatten persoon. Om te beginnen werd zijn achternaam door D'Aulnis de Bourouill verhaspeld tot 'van Vliet'. Uiteindelijk blijkt 'onze' Pieter (1754-1813) deel uit te maken van een illustere en rijk doopsgezind geslacht dat vele generaties lang in de Amsterdamse handel werkzaam was.

Vader Kornelis van der Vliet (1705-

1780) neemt deel in de negotie die zijn vader Jan gestart heeft en in 1740 doet zijn moeder Cornelia van Laer haar helft van de negotie over aan zoon Jan (1717-1785). De negotie heet vanaf 1751 dan ook Gebrs. Van der Vliet. Uit het testament van Kornelis, inmiddels weduwnaar van Maria Verbeeck, wordt duidelijk dat de negotie uit twee compagnieën bestond aan het einde van de 18e eeuw. Een vooruitziende blik kan vader Kornelis niet ontzegd worden, want hij besloot heel praktisch dat voor elke compagnie een oudere en een jongere zoon aan het roer moesten staan. De meest bekende compagnie is de ijzerhandel-en-gros die in handen kwam van de zonen Jan Lucas (no. 1, geb. 1742) en Cornelis David (no. 3, geb. 1751). Hun eerste pakhuis bij de Nieuwezijds Voorburgwal noemden ze dan ook *De Ijzeren Staven*. Toch bleef er een relatie met stoffen bestaan voor deze twee broers, want ze trouwden allebei met dochters van welgestelde stoffenfabriqeurs: Jan Lucas met Henriëtte von der Leyen (nicht van de zijdemagnaten in Krefeld) en Cornelis David met Maria van Leuvenigh (dochter van een lakenfabrikant uit Burtscheid, bij Keulen).

De tweede compagnie was een manufacturenhandel annex lakenfabriek met een winkel op de Nieuwendijk waar het *Engels laken uithangt*, genaamd Van der Vliet & Zonen. Na het overlijden van vader Kornelis in 1780, gaat het bedrijf over in handen van zonen Jacob (no. 2, geb. 1747) en Pieter (no. 4, geb. 1754). Verder blijkt uit het testament dat deze

negotie een 1/8 aandeel heeft in de lijnbaan De Groote Zeevaart en dat de familie enkele huizen en bedrijfspanden in Amsterdam bezit. Pieter krijgt uit de nalatenschap 1/7 deel mee, te weten f 93.020.

Einde van een familietraditie

Van de manufacturenhandel Gebrs. Van der Vliet is weinig terug te vinden. De oorlog met Frankrijk die de Republiek der Nederlanden vanaf 1793 voerde heeft ongetwijfeld een wissel getrokken op het bedrijf. Nadat Franse troepen Amsterdam in bezit hebben genomen, wordt de handel aan banden gelegd door centraal bestuur vanuit Parijs middels het Continentaal Stelsel. Voor een onderneming die dreef op Engels laken was dat wellicht de doodsteek, de handel met Engeland had in de jaren 1780 ook al een flinke klap gekregen door oorlogsvoering. Het overlijden van oom Jan⁹ en broer Jacob is in ieder geval aanleiding om de lakenperserij in de Jordaan en een lakenraam aan het Slijpmolenpad te verkopen in 1796. Het pand op de Nieuwendijk (nu no. 190) wordt in 1803 door de erven Maria Verbeeck verkocht aan buurman David Kölle die de panden Het Wapen van Emden en Het Groot Keizershof bezit waarin later het textielmagazijn van Schade & Oldenkott (en nog later C&A) komt. In datzelfde jaar overlijdt Jacob, medefirmant en broer van Pieter. Dat de zaken onder het bewind van Pieter slechter gaan, wordt twee jaar eerder pijnlijk duidelijk in een akte waarin zijn verwanten, rechtens en-

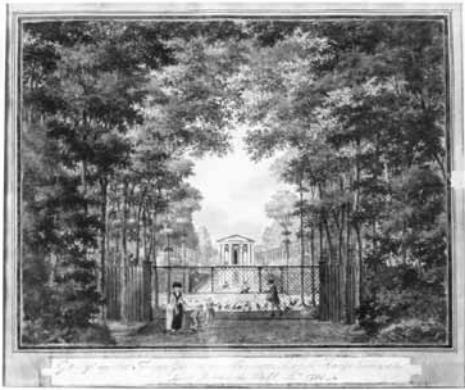

Aquarellen van Jan van der Wall (1787)

kele nalatenschappen, hem het bewind over firma Van der Vliet & Zonen ontnemen, omdat hij in gebreke blijft in het uitbetalen van hun vorderingen op het bedrijf. Er worden vier administrateurs aangesteld (twee broers en twee neven) die de lopende zaken van de firma zullen behartigen en 1814 wordt het bedrijf uiteindelijk geliquideerd.

De Franse wissel treft niet alleen het zakelijk functioneren van Pieter. Na het geleden verlies van honderdduizenden manschappen in Rusland, verordonneert Napoleon in de lente van 1813 dat ook

de zonen van *les plus imposés* (rijke en voorname families) te wapen zouden worden geroepen. Dezen hadden zich tot dusver aan de militaire dienst kunnen onttrekken door *remplaçants* in te huren. Er werd een Garde d'Honneur opgericht, bestaande uit vier bereden regimenten, waarin ongeveer 450 geselecteerden uit de voormalige Bataafse Republiek dienden. Volgens het *Blauwe boekje* zou Pieters jongste zoon Henry een van de dienstplichtigen met zelf gefinancierde uitrusting - paard, huzarenuniform en wapens - zijn en nooit meer terugkeren

Volière

gen in de laat 18e eeuwse mode om van hofsteden ware paleizen in de provincie te maken en trots hun nieuwe investeringen aan de wand wilden hebben.

Aquarellen 1787 – Jan van der Wall

Joannis (of Jan) van der Wall werd op 4 juli 1728 gedoopt in Den Haag, zijn geboorteplaats. Hij werd opgeleid door *den braave perspectief en ornamentschilder Kruijsselbergen [...] en is voorts daar in door tijd en vlijt zo verre gekoomen, dat dezelve een braaff meester zoo in het schilderen van landschappen als in bizonder in gebouwen en gezichten in perspectiff geworden is, zoo als diverse werken zo hier, als elders, en inzonderheid de schermen van het theater in de Nieuwe Comedie te Rotterdam.* Deze lovende woorden werden opgeschreven in een register van de Kunst-confreriekamer Pictura ter memorie aan het feit dat Van der Wall in oktober 1775 tot regent van de Teekenacademie werd benoemd, na

jarenlang een *ieveryg en een der oudste* leraren aan de Academie te zijn geweest. In 1767 had hij een soort erepoort ontworpen ter gelegenheid van het huwelijk van Willem V en negen jaar later bedacht hij de illuminatie (soort vuurwerkstellige) die werd ontstoken ter viering van de installatie van Willem V als opperprotector van de Confrerie Pictura. Van der Wal bleef regent tot 1783 en vertrok vervolgens naar Amsterdam. Hij overleed in 1788 op de Hooge Vuursche.

Louis Rutgers (1763-1839), heer van HV-I

Generaties lang hadden de Rutgers een bestaan gehad als Amsterdamse reders in de stoffenhandel en het is aannemelijk dat Louis op die manier in contact stond met Pieter van der Vliet. Een andere connectie ligt in de familie van Louis' echtgenote, rijksgravin Anna Margaretha van Heemskerck. Haar oudtante Cornelia Hillegonda (1726-1782) was namelijk gehuwd met dr. Abraham Westerhoff, hofarts en oom van Pieters vrouw. Maar de Rutgers hadden ook een lijntje met Baarn en de Hooge Vuursche via een zakelijk contact. Ze stonden als koopman-financiers garant voor kapitaalverstrekking aan planters in Suriname en waren zo betrokken bij het Fonds W. Deutz, en de familie Deutz had in het verleden grote Baarnse landerijen in eigendom gehad (van de Eult naar de Stulp tot aan de Hooge Vuursche). Louis en zijn broer hadden allebei een dochter van Jan Henri, rijksgraaf van Heemskerck, getrouwd en waren daar-

Weg naar de Vuursche

mee als eerste Rutgers in het milieu van bestuurders en hovelingen geraakt. Hiermee verlieten ze de traditie van hun doopsgezinde voorvaderen die steeds dochters van laken-, zijde- en fluweel-handelaren tot vrouw hadden genomen. Grootvader David (1682-1757) staat door die handel te boek als een van de rijkste kooplieden van de Gouden Eeuw. Een bevolkingsregister van De Vuursche bevat de aantekening dat Louis, echtgenote Anna Margaretha en zoon Louis Henri in mei 1801 gebruik maakten van hun buiten dat eruit moet hebben gezien zoals Van der Wall het in 1787 schilderde. Bij de belastingheffing op deuren

en vensters uitkomende op straten, onoverdekte plaatsen en tuinen in najaar 1810 blijkt het huis er welgeteld 21 te bevatten, zelfs *onderin het huis, geschikt voor kelder, mangelkamer en andere offices*. Louis staat daarmee aan de top van de lijst. Het jaar daarop blijkt er permanent een tuinman te wonen met zijn vrouw en drie dochters. En die konden hun dagen goed vullen met het bijhouden van de boomgaard, de tuinen, de volièren en de *plantagiën*.

Vanaf 1806 zijn de Vuursche grondbezitters Eemgelden verschuldigd aan de Provinciale Staten van Utrecht. Deze zijn gebaseerd op de aanslag van verpon-

ding over onbebouwde eigendommen en Rutgers staat tot 1832 op de lijst. De gronden van de Hooge Vuursche blijken aan de noordzijde overgenomen door jhr. mr. Joan Huijdecoper (1769-1836), die daarmee eigenaar is van praktisch alle grond tussen Baarn, Hilversum en Eemnes. Op de kadasterkaart van 1832 lijkt het grote landhuis HV-I verdwenen, maar het perceel A36 blijkt in opvolgende jaren nog steeds een *huis met plaats en schuur* te bevatten. In 1829 verschijnt jhr. Jan-Willem van Loon van het buiten Schaep en Burgh in 's Graveland op de Eemgeldenlijst, wat doet vermoeden dat Louis voordien al zuidelijk gelegen percelen heeft afgestoten. Van Loon bezit namelijk op de kadasterkaart van 1832 onder meer de kavels van HV-II en zeven jaar eerder is hij een van de geldverstrekkers voor de bestrating van de Hilversumsestraatweg, wellicht om gerieflijker van de ene naar de andere buitenplaats vervoerd te worden.¹⁵ ■

Met dank aan de dames E.L. van Rees-Röell en D. van Houten, en de heren jhr. E. Rutgers van Rozenburg en J. Dijkstra.

Fotoverantwoording

Schilderij E.A. Hilferdink, J. Dijkstra

Aquarellen J. van der Wall, E.L. van Rees-Röell

Bronnen

Archief Eemland, Amersfoort

Archief Historische Kring Baerne

Stadsarchief Amsterdam, Amsterdam

Regionaal Historisch Archief Vecht & Venen,

Breukelen

Het Utrechts Archief, Utrecht

Gemeentearchief Zeist, archief van de familie

Van der Mersch, toegang 2080

Haags Gemeentearchief, archief Confrerie Pictura en Tekenenacademie (1656-1820), toegang 0164-01

Nationaal Archief, archief Hof van Holland - Decreten, toegang 3.03.01.01

Nina d'Aubigny Engelbronner, *Niet zo Hollands*

Machiel Bosman, *De polsslag van de stad Amsterdam*, 2009

Johan Gram, *De schildersconfrerie Pictura te Den Haag (1682-1882)*, 1882

Aart de Groot (red.), *De Zeister Broedergemeente 1746-1996*, Zutphen 1996

Ada van Hegelsom, *De Confrerie Pictura en haar academie te Den Haag*, Nijmegen 1984

Peter Kleite, *Taufgesinnte und grosses Kapital*, Goettingen 2007

F.J.E. van Lennep, *Een weduwe aan de Amsterdamse Beurs*, Groningen 1973

Pieter A. Scheen, *Lexicon der Nederlandse Beeldende Kunstenaars (1750-1880)*

A. Wolff-Gerzon, *Au Bonheur des Dames*, 1947
Egbert van Drielst (1745-1818), tentoonstellingscatalogus onder redactie van Jan Jaap Heij, Zwolle 1995.

Noten

- 1 Hij maakte een chronologisch overzicht van de geschiedenis van Baarn tot het einde van de 19e eeuw.
- 2 'Voor het schilderij heeft Hilferdink het huis er weer netjes uit laten zien: luiken open, rechter schoorsteenkap gerepareerd, de bommenrij links en rechts van onderen gesnoeid zodat de bouwhuizen in zicht komen, etc. De geiten mochten blijven, alhoewel de rechter geit in de benen moest.

Zicht op de Sparrenlaan

- Verder geven een vijftal personeelsleden de indruk van actie (eentje achter het kelder-raam links)', schreef Jan Dijkstra.
- 3 Gemeenteraadslid van Baarn en bewoner van kasteel Groeneveld. Weduwnaar van Sophia Adriana Johanna Fabricius van Leyenburg (1822-1848). Zij had o.a. het noordelijke gedeelte van de Hooge Vuursche geërfd van haar grootvader mr. Joan Huijdecoper.
 - 4 Enkele vondsten in de beeldbank van de HKB maakten de speurtocht verwarrender. De eerste is een zwartwit foto van een pentekening van HV-I met getjtes op het gazon dat sterk lijkt op het schilderij van

Hilverdink. Was dit een voorstudie van hem? Het origineel is nog niet gevonden... De tweede vondst is een serie van zwartwit foto's van pentekeningen die sterk lijken op de aquarellen van Van der Wall. Dit blijken echter geen voorstudies te zijn, maar foto's van de originele aquarellen van Van der Wall, genomen op een Utrechtse veiling in de jaren '30. Achterop de foto's staat vermeldt: 'origineel in bezit van L.M. Rutgers van Rozenburg te Zeist'. Lucas Maximiliaan Rutgers, achterneef van Louis, is op 63-jarige leeftijd overleden in 1934 in Zeist, waarmee het aannemelijk wordt dat de aquarellen door zijn erven zijn verkocht

- aan Van den Bosch.
- 5 Deze baron Van Nagell en Rijnenburg (1762-1831) was regent in de Provinciale Staten tijdens Willem V. Getrouwd met jkvr. Jacoba Sara Justine Françoise van Lynden (1762-1840), kleindochter van Constantia Isabella van der Muelen uit wiens nalatenschap het landgoed Hooge Vuursche uiteindelijk werd verkocht aan Jan Straalman in 1760.
 - 6 Een soort onroerendgoedbelasting, die gebaseerd was op het aantal schoorstenen.
 - 7 De transportakte van Kraakhorst toont een complexe ervenstructuur: o.a. ds. Jelmer Hinlopen, gehuwd met jkvr. Petronella Johanna Godin van Drakesteyn, is beroepen geweest op de Vuursche rond 1780.
 - 8 Grootvader David Rutgers (1682-1757) x Maria de Neufville zijn burens van Abraham Straalman x Catharina Verhamme op de Herengracht in 1731. En grootmoeder Van der Vliet-van Laer gaat in 1740 ook op de Herengracht wonen.
 - 9 Jan van der Vliet, weduwnaar van Jacomina Jans Hooft overleed in IJsselstein (23-11-1785). Hij was commissaris van de Evangelische Broedergemeente 's Heerendijk aldaar.
 - 10 Uit het archief familie Van der Mersch: neef Pieter Johannesz. van der Mersch (1775-1835) zat wel bij de Garde d'Honneur.
 - 11 Henry van der Vliet (geb. 1782) staat niet op de lijst van Garde d'Honneur van Amsterdam, noch van Amersfoort, waar vader en zoon in 1804 het burgerschap verkrijgen.
 - 12 De tak van neef Jan van der Vliet x Bartha Johanna Borski zal vanaf 1846 's zomers in Bloemendaal e.o. vertoeven.
 - 13 Cornelis (1705-1780) en Jan van der Vliet (1717-1785) waren investeerders in de Herrnhutter gemeenschap die medio 18e eeuw werd gestart in Zeist op initiatief van ijzerhandelaar Cornelis Schellinger. Hun zus Cornelia van der Vliet huwde Pieter Jacobs Verbeeck, broer van Cornelis' vrouw Maria. Zus Anthonia huwde broer Jan Jacobs Verbeeck. Zus Cecilia huwde Cornelis van Laer. Jan van der Vliet overleed zelfs in de Herrnhutter gemeenschap te IJsselstein, net als zijn vrouw Jacomina Jans Hooft.
 - 14 Grootvader Arnoldus Hendricus Westenhoff was hofprediker van de Pruisische vorst Philippus van Hesse voordat hij in 1708 rector van de Latijnsche School te Gouda wordt. Zijn andere zonen Johannes Henricus en Abraham waren dominee resp. doctor in de medicijnen. Abraham werd in 1766 benoemd tot hofarts van de prins-erfstadhouder Willem IV, hij bewoonde het buiten Tussenburg in Voorburg en had een stadspaleisje aan het Lange Voorhout. Zijn weduwe Cornelia Hillegonda van Heemskerck overleed in 1782.
 - 15 Jan Willem van Loon (1767-1839) is dan tevens eigenaar van enkele aanpalende percelen van HV-II.

COLOFON

Baerne is een kwartaaluitgave van de Historische Kring Baerne. Vormgeving en druk: Drukkerij BakkerBaarn. Opplage: 850 ex.

Redactie Baerne

Henriëtte Beuk
Frits Booij
Marjo Stam
E redactie@historischekringbaerne.nl

Postadres

Historische Kring Baerne
Postbus 326
3740 AH BAARN
T (035) 54 303 77
E info@historischekringbaerne.nl
I historischekringbaerne.nl

Bezoekadres

Oudheidkamer HKB
Hoofdstraat 1a
3741 AC BAARN
Ingang via de bibliotheek, in het souterrain, door de jeugdbibliotheek. Er is een lift aanwezig.

Openingstijden

Wo. 14-16 uur en za. 11-13 uur.
Op afspraak andere bezoektijd mogelijk. Bel voor nadere informatie naar (035) 54 303 77 tijdens openingstijden of mail naar info@historischekringbaerne.nl.

Ledenadministratie

Dhr. H.J. Kroon
T (035) 54 130 01
E ledenadministratie@historischekringbaerne.nl

Contributie

Per jaar en per adres € 16.
ING bankrekening 41.92.133.
Extra bijdrages zijn welkom.
U ontvangt het kwartaalblad Baerne en heeft gratis toegang tot onze lezingen.
De Historische Kring Baerne is een Algemeen Nut Beogende Instelling.

Verzendkosten Baerne

Buiten Baarn, binnen Nederland: € 7,50 per jaar. Gelieve contributie plus verzendkosten in één bedrag over te maken.

Verkoopadressen Baerne (in Baarn)

Los exemplaar € 3,50.
Oudheidkamer HKB,
Hoofdstraat 1a;
Boekhandel den Boer,
Laanstraat 69;
Bruna, Laanstraat 41c;
VVV/ANWB, Brinkstraat 12.

Dagelijks bestuur

Dhr. A.F.N. Mascini
Voorzitter
T (035) 54 145 12
E voorzitter@historischekringbaerne.nl

Dhr. H.C. Frijlink
Secretaris
T (035) 54 142 63
E secretaris@historischekringbaerne.nl

Mw. C.H.H. Mascini-du Buy
Peningmeester ad-interim
T (035) 54 145 12

Algemene bestuursleden

Dhr. P.H. Feitz
T (035) 54 147 94

Mw. Th. Kruidenier-Brands
T (035) 54 178 60

Mw. E.M.M.A. Kuizinga-Claessens
Werkgroep Oudheidkamer
T (035)54 203 72

Dhr. M.M.D. Karsemeijer
Werkgroep Oude Begraafplaats
T (035) 54 179 22

Dhr. J.W.A.A. van der Laan
Werkgroep Archeologie
T (035) 54 116 56

Mw. H.T.M. Beuk
Redactie Baerne
M 06 27 357 807

Ereleden

Mw. J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet
Dhr. G. Brouwer
Mw. P.H. Kuijt-Smit
Dhr. H.H.M. van Vugt

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Programma 2013

	Expositie 'Drakesteyn' in de bibliotheek
tot medio mei	Expositie 'Kunst in de Kelder' in de Oudheidkamer
21 maart	Algemene Ledenvergadering, aanvang 20:00 uur in zalencentrum Het Brandpunt, Oude Utrechtseweg 4a, Baarn
19 april	Lezing van Michiel Kruidenier over de herbestemming van beeldbepalende gebouwen in Baarn, aanvang 20:00 uur in zalencentrum Het Brandpunt.

Is dit genoeg om eerder te stoppen met werken?

Natuurlijk hoopt u dat u straks genoeg pensioen heeft om leuke dingen te doen.

Maar wat als dat niet zo is? Gelukkig kan de Rabobank uw huidige en toekomstige

financiële situatie precies voor u uitrekenen. Maak vandaag nog een vrijblijvende afspraak met uw adviseur. Dan zorgen wij ervoor dat uw financiële situatie ook straks goed geregeld is.

*Gratis na een pensioengesprek:
opbergmap voor het overzicht*

Meer informatie op: www.rabobank.nl

Rabobank

BOEKHANDEL DEN BOER

Laanstraat 67-69 - 3743 BC Baarn - Telefoon 035 - 542 68 51
www.denboer.nl

Gespecialiseerd
in literatuur,
kunst- en kinderboeken